

sifroet - ספרות

רחמים

מאת

חיים הזז

Rachamiem

door

Chaim Hazaz

Hebreeuws en Nederlands

Vereniging

tot bevordering van kennis van

Hebreeuws

aflevering 8, 2012

sifroet - ספרות

מהדורה דו-לשונית

tweetalige uitgave

achtste aflevering, najaar 2012

Vereniging tot bevordering van kennis van Hebreeuws.

Redactie:

drs. P. D. H. Broers

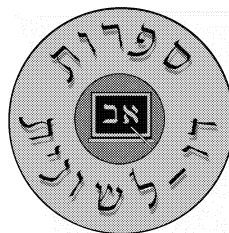
mw. drs. J.M. Cortenbach-Kieboom

drs. C. Meiling

Productie en distributie: drs. T.A. Lobbezoo

Redactieadres:

sifroet@hebreeuws.org

Inleiding

Voor deze achtste aflevering van Sifroet hebben we gekozen voor een verhaal van Chaim Hazaz. Het Hebreeuws is niet overal even gemakkelijk maar we vonden het verhaal erg mooi en de periode bijzonder genoeg, zowel voor het leven in de jaren vóór de stichting van de staat Israël als voor het Hebreeuws dat zich mede dankzij Hazaz heeft ontwikkeld tot de taal van een grote literatuur.

Chaim Hazaz (1898-1973) is geboren in Sidoriviči in de Oekraïne. Hij volgde er het traditioneel joods onderwijs, cheider en jesjieve. Dat was voor hem geen reden rebbe te worden, maar een stimulans zich te wijden aan de Hebreeuwse literatuur: een middel om vast te houden aan een joodse identiteit op een niet-religieuze, zionistische grondslag. Op zestienjarige leeftijd verliet hij zijn geboortedorp en leefde in de grote steden van Rusland, waar hij zich autodidactisch ontwikkelde. Vanaf zijn twintigste begon hij te publiceren in Hebreeuwse tijdschriften als *Hashiloach* en later in *Hatekoefa*. Hij gebruikt het korte verhaal om zijn denkbeelden uit te dragen, hij zoekt naar wat wezenlijk joods is in verschillende culturen. Dat kan zijn de sjtetl in Oost-Europa: eenmaal gevestigd in Palestina heeft hij de neiging deze te romantiseren (hoewel of misschien juist wel ómdat hij de pogroms tegen joden in Wereldoorlog I en de Russische revolutie van nabij heeft gezien). Maar dat wezenlijk joodse element bespeurde hij tevens in de joods-Jemenitische cultuur, die niet minder authentiek mag heten.

In 1921 week hij uit naar Turkije, later woonde hij in Duitsland en Frankrijk. Als bewust zionist vertrok hij in 1932 naar Palestina, hoewel hij er wel enigszins afwijkende meningen op nahield door zijn romantisering van de sjtetl. Het zionisme als zodanig was tenslotte wars van alles wat nog aan de diaspora

herinnerde met getto en Jiddisj ('jargon' genoemd) en had als ideaal voor ogen de nieuwe 'Hebreeuwse mens', die soldaat en boer zou (moeten) zijn; eigenlijk staat het in die zin niet eens zo ver van het sovjet-ideaal dat in zijn uitwerking een totalitair karakter kan krijgen en trouwens heeft gekregen. In ieder geval is een dergelijk ideaal qualitate qua elitair, immers het wil het allerbeste voor de mens, of veeleer dé mensheid, en de aanhangers ervan hebben daarbij onvermijdelijk de beste bedoelingen...

Echter, als dit ideaal gedwarsboomd wordt, leidt het tot desillusie en frustratie bij degenen die dit ideaal belijden. Overigens kan het als gemarginaliseerd verschijnsel zelfs aandoenlijk zijn, zoals in de negentiende eeuw in Rusland de *narodniki* (narod=volk) 'de boer opgingen': goedbedoelende jonge intellectuelen uit de bourgeoisie gingen het platteland op om samen met de boeren met hun zuivere volksziel een nieuw, waarachtig Rusland te scheppen, wars van westerse decadentie enz. enz., maar die door die boeren nauwelijks werden begrepen en meer dan eens vijandig werden bejegend. Zo ook liep de zionistische beweging voor de troepen uit en kreeg de massa's aanvankelijk zeker niet mee. Dat die massa-emigratie in de jaren dertig en veertig door het nazisme in Duitsland wel op gang kwam is uiteraard een heel ander en dieptreurig verhaal!

Chaim Hazaz lijkt zich al op jonge leeftijd bewust te zijn van de inherente beperkingen van een al te gedreven idealisme. In een vroeg verhaal *Shmuel Frankfurter* (1925) blijkt zijn fascinatie voor het verhaal van Jezus en een messianisme dat geen kans van slagen kan hebben, onmachtig het aardse paradijs te verwezenlijken.

Dit is de achtergrond van het volgende verhaal uit 1933, *Rachamiem*. Misschien moet u nu ophouden met het lezen van dit voorwoord, waarde lezer, want het is aanbevelenswaardig

eerst het verhaal zelf te lezen en daarná pas de interpretatie. Je hebt nu eenmaal recensenten die meteen de plot prijsgeven. Hoewel uit bovenstaande al valt op te maken welke kant het uitgaat... Welnu, in dit verhaal *Rachamiem* maken we kennis met Menasjke Bezprovzani, die ten prooi is gevallen aan een diepe melancholie. Hij sjokt door de snikhete straten van Jeruzalem, we voelen gewoon de hitte zinderen. Hij is rancuneus tegen de zionistische beweging: kennelijk had hij ooit hierin een belangrijke taak gehad, ja zelfs alles hiervoor opgegeven, maar nu was hij werkloos, platzak en ziek. Dan wordt hij uit zijn mismoedige overpeinzingen gerukt door een schreeuw: ‘Baroed, baroed!’¹ Menasjke blijft even staan, is als het ware uit zijn somberheid gehaald en loopt verder. Een man komt hem achterop, rijdend op een ezel, tamelijk armoedig gekleed. Deze probeert een praatje met hem aan te knopen, maar stelt meteen tamelijk intieme vragen (in een merkwaardig Hebreeuws voor wie in de originele tekst wil duiken), vragen als ‘Heb jij een vrouw?’ Tenminste nogal intiem naar de smaak van een intellectuele functionaris uit Europa, zijn eerste reactie is dan ook afwijzend. Maar de man lijkt niets te merken van Menasjkes terughoudendheid of negeert die eenvoudigweg. Hij is een simpele kruier die het goed meent. Hij zelf heeft twee vrouwen en maant Menasjke aan een vrouw te nemen, want ‘God zal zich ontfermen.’ De man, die ergens in het verhaal *Rachamiem* wordt genoemd en die van zichzelf zegt dat hij een Koerdische jood is, vertelt op een vrolijk aanstekelijke wijze over zichzelf, met grappen en grollen zagezegd, terwijl hij Menasjke probeert op te monteren. Op een gegeven moment gaat hij er op zijn ezel vandoor, máár... komt weer terug, opnieuw met de intentie hem

¹ Arabisch woord: ‘geëxplodeerd’. Voor de huizenbouw moesten rotsen worden opgeblazen. Gebruik bij de Arabieren van Jeruzalem om enige minuten voor de explosie een langgerekt baroe-oe-oed te laten horen om omstanders te waarschuwen zich uit de voeten te maken.

een hart onder de riem te steken. Dan gebeurt er iets in Menasjke, alsof een zonnestraal bij hem doorbreekt, uiteraard niet de verzengende zon uit het begin van het verhaal, en begint hij een liedje uit lang vervlogen dagen te neuriën, maar nu lijkt het in mijn weergave wat sentimenteel te worden: daarvoor leze men het verhaal zelf, dat zeker niet sentimenteel is!

Ogenschijnlijk een simpel verhaal, maar goed: eenvoud is ook kenmerk van het ware! Het zionisme vond ondanks krampachtige worstelingen niet de aansluiting bij het gewone volk, maar hier op individueel niveau bereikt een ontgoochelde functionaris van de zionistische beweging juist wel een moment van verlossing door een ongecompliceerde ziel, een mens (*mentsj*) die zich op de een of andere manier verantwoordelijk voor hem voelt. De aansluiting komt voor even tot stand, de harmonie is hersteld.

Dat Chaim Hazaz een taalvirtuoos was die een nieuwe ziel blaast in oude en vergeten uitdrukkingen moge verder blijken uit zijn Hebreeuws!

Helaas is er - voor zover wij weten - nog geen werk van Hazaz in het Nederlands vertaald. Er is in het Engels een mooie bundel van zijn verhalen: *The Sermon & Other Stories*, The Toby Press, Londen 2005, ISBN 1-59264-121-0, www.tobypress.com. Voor wie gegrepen is door dit verhaal en belang stelt in de bijzondere worsteling van de zionisten van rond 1920, is het titelverhaal, "The Sermon" (הדרשה) alleszins de moeite waard.

Enkele opmerkingen bij de tekst en de vertaling

1. Het Hebreeuws van Hazaz is zeer beeldend, wat vooral het begin en het eind van het verhaal niet gemakkelijk maakt. Een ander punt is dat Rachamiem geen standaard Hebreeuws spreekt: Hazaz legt hem wat aparte klanken en zinswendingen in de mond. Zo zegt hij niet "iesja" maar "isjo" voor vrouw. We

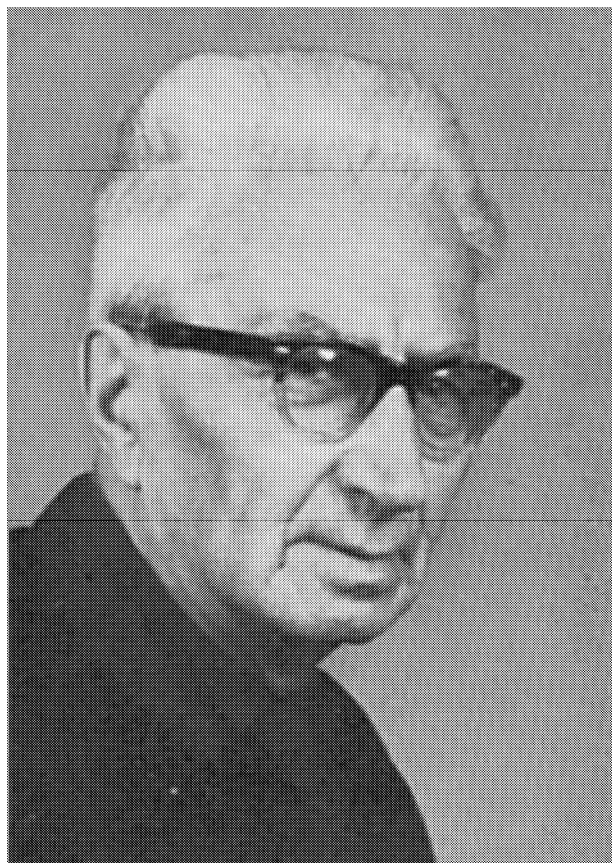
hebben geprobeerd hem te laten spreken zonder zijn taal dialectisch in te kleuren.

2. Sommige uitdrukkingen zijn lastig te vertalen; de asterisk * verwijst naar aantekeningen achter de tekst. We hebben bij vrienden en kennissen rondgevraagd als de woordenboeken ons in de steek lieten. Een van onze adviseurs schreef: “Die man z'n moedertaal was Jiddisj en als hij in het Hebreeuws schrijft, dan vindt hij allerlei Hebreeuws uit dat uit het Jiddisj komt, maar in het Hebreeuws eigenlijk niet kan”.

3. Het Hebreeuwse origineel heeft erg weinig hulpvocalen, we zijn daar wat royaler mee omgesprongen. Bijvoorbeeld: שְׂכִינָה “die hij de bijnaam gaf” (tegenover שְׂכִינָה), שֶׁכֶל “verstand” (tegenover שֶׁכֶל) en הַרְבוֹת “die kibbelden” (tegenover הַרְבוֹת).

Inleiding: Kees Meiling

Vertaling: Peter Broers, met dank aan Jos Cortenbach, Dafna Hoexter, Kees Meiling en Ruben Verhasselt.

חיים הֵזֶל

16 בספטמבר 1898 ב סידורוביצי', אוקראינה
24 במרץ 1973, ירושלים

Op een snikhete dag sjokte Menasjke Bezprozvani door de straten van Jeruzalem, mager, het haar in de war, een grauwe gelaatskleur, een ontevreden mond strak tusschen twee diepe groeven van zijn gezicht, vreugdeloze ogen.

Hij was neerslachtig, met een hart vol bitterheid als eindsaldo van zijn leven, van al die lange jaren van honger en koorts, van vermoeienis en kopzorg zonder dat het hem iets had opgeleverd, geen rustpunt, geen familie, niets - die bitterheid stroomde als gif door zijn hart. En nu was hij ook nog eens werkloos, platzak en ziek.

Hij liep in zichzelf te mopperen over de Joodse Arbeidersbond, over de Zionistische Beweging die hij smalend “het imperialistisch-zionistische machtsblok” noemde. Alsof alles prima in orde zou zijn, alsof er werk zou zijn en heel het leven niets dan zonneshijn zonder die bond en dat imperialistische machtsblok dat alles tegenhield.

Dat gemopper kwam meer uit zijn mond dan uit zijn hart, maar zijn kritiek was buiten proporties, hij geloofde nergens in en verwierp alles.

Bij dat kwade humeur kwam nog de vreselijke hitte als van een oven vol gloeiende kolen. Alsof midden in een droom de straat zweefde in blakerend wit licht en een rotsplateau leek of een braakliggende dorre akker. De zon leverde strijd met de stenen en de ruiten, maakte de stad los van de werkelijkheid. Aan de horizon kleurden de hellingen [van de bergen van Moab] bruingeel, de lucht was volkomen helder, door en door blauw als was het in der eeuwigheid nooit anders geweest.

Een schreeuw maakte dat hij bleef staan. Een stuk of vijf, zes Arabieren sprongen opgewonden de straat op en schreeuwden alsof ze juist door boeven werden overvallen:

- Baroed, baroed!

Menasjke Bezprozvani bleef staan bij een groepje mensen en wachtte af. De straat dreunde, stenen werden uit het wegdek losgerukt en vlogen alle kanten uit.

באחד מימות-החמה ניטלטל מנשקה בַּזְפְּרוּזוֹנִי בחוצות ירושלים, כחוש, בלוריתו פרועה ופניו חולניות, פיו עצבני, מסוים בין שני קמטים זקופים, ועיניו עגומות.

היה לבו רע עליו. מרירות קשה כמיצוי כל חייו*, כל השנים הרבות האלו של קדחת ורעב, של לבטים ועינויי-נפש, ולא זכה לכלום, לא למנוחה ולא למשפחה, חילחלה כאָרס בלבו. ומה גם עתה בטלה וחסרון-כיס וחולי.

מהרהר היה אחר הסתדרות העובדים העבריים, אחר הציונות שְׁפִינָה אותה ב"שלטון אימפריאליסטי ציוני". כביכול, הכל טוב ויפה, ועבודה מצויה וכל החיים כקָרן אורה, אילמלא ההסתדרות הזאת והשלטון האימפריאליסטי הזה מעכב.

זו היתה קטיגוריה שבפה, בפה יותר מן הלב. לכך קיטרג יותר מכשיעור, כפר בכל ועקר הכל.

על כל דכדוך-הנפש עוד היה החום קשה כשל תנור מלא גחלים. כמתוך החלום נתרפרף הרחוב באור המלבן, סֶפֶק הוא מקום של טרשים ספק שדה שהפקירוה הבריות מפני הבצורת. השמש סיכסכה באבנים ובחלונות וארגה את הישוב מפירושו*. שיפועי ההרים הצהיבו בקצה האופק, ועמדו השמים בטהרתם, בכל עצמה ועיקרה של תכלת שיש בה משום עולמי-עולמים.

קול צווחה הפסיקו בדרך. חמישה-שישה ערביים קפצו בבהלה לתוך הרחוב וצווחו, כאילו ליסטים נפלו עליהם:

– בָּרוּד! בָּרוּד!...

עמד מנשקה בַּזְפְּרוּזוֹנִי בתוך חבורה של בני-אדם והמתין. הרחוב נתרעש, אבנים נעקרו ונתפזרו אֵילָךְ ואֵילָךְ.

Toen hij verder liep, voegde zich een man bij hem die op een ezel reed.

- Was me dat even een klap! zei deze, terwijl hij zich vanaf de ezel naar hem toekeerde met een grijns van genoegen.

De man was kort van stuk, met zware zwarte wenkbrauwen, een volle baard en daartussen een gezicht zo rood als een koperen ketel. Hij was gekleed in lompen en lorren, versteld en opgelapt, om zijn middel een touw, voor zijn buik een tenen mand, zo zat hij op zijn ezel.

Menasjke Bezprozvani keek hem van opzij aan maar zei niets terug. De man probeerde een praatje met hem aan te knopen.

- Heb jij een vrouw? zei hij, terwijl hij zich van de ezel af naar hem toeboog. In dat woord "vrouw" klonk een apart accent.*

- Wat gaat jou dat aan? zei Menasjke nors en met een boze blik.

- Heb jij geen vrouw? reageerde de man verbaasd.

- Heb ik niet, nee, heb ik niet, antwoordde Menasje en keek van hem weg.

- Niet goed! zei de man met de ezel met spijt in zijn stem, als maakte hij iets mee waar hij met zijn verstand niet bij kon. - Neem toch een vrouw!

- Ik ben een arme man, geen cent heb ik, waar zal ik mijn vrouw van onderhouden? zei Menasjke op een toon die het midden hield tussen spot en spijt. Waarvan, hè?

- God zal zich ontfermen!

- Hoezo zal God zich ontfermen? Ik ben een oude vrijgezel en tot nu heeft God zich over mij niet ontfermd.

- God zal zich ontfermen, zei de man met de ezel beslist. - Hij weet alles. Ik heb niets maar God zal mij niet verlaten.

- Voor jou is het zo, voor mij is het anders.

- Je moet verstandig wezen. Ik ben verstandig geweest, ik heb een vrouw. Heel goed!

Hij trok zijn hoofd tusen zijn schouders en kneep zijn ogen dicht van louter genoegen.

כיוון שחזר לילך* נטפל עמו אדם אחד שהיה רכוב על-גבי חמור.

- נחנו צעקה רבתא! - הפך פניו אליו בבת-צחוק של הנאה. זה היה איש קצר-קומה, גבות-עיניו עבות ושחורות, זקנו מרובה ופניו כקדירה של נחושת. היה הוא לבוש בלָאות ושחקים, טלאי על-גבי טלאי, חגור חבל על מותניו וסל של לולבים נתון כנגד לבו, על-גבי החמור.

מנשקה בַּזפרוֹזוֹני הציץ בו ולא אמר כלום. זה השתדל עמו למשכו בדברים.

- יש לך אָשׁוּ? - הטה עצמו אליו מעל-גבי החמור. לא אמר "אִשָּׁה" אלא אָשׁוּ.

- ולמה לך? - חתר בו מנשקה בעיץ של זעף.

- איך לך אָשׁוּ? - התמיה.

- איך לי, איך לי! - החזיר מנשקה פניו ממנו.

- לא טוב... - נצטער בעל-החמור כאילו ראה לפניו דבר שאינו מתקבל על הדעת. - קח לך אָשׁוּ!

- עני אני ואיך לי כלום. מהיכן אפרנס את אשתי? - אמר לו מנשקה לשון שחציה בדיחות וחציה תרעומת. - מהיכן?

- ירחם השם!

- איך ירחם השם? כבר אני בחור זקן ועד עכשיו לא ריחם!

- ירחם השם! - עמד בעל-החמור על דעתו. - הוא הכל יודע. אני לא יש כלום והשם לא יעזבני.

- זה אתה וזה אני.

- צריך שְׁכָל טוב. היה לי שְׁכָל ויש אָשׁוּ! הרבה טוב...

הוא שיקע את ראשו בין שתי כתפיו ועצם את עיניו מרוב הטובה.

- Heel goed, God zij geprezen. Hij deed zijn ogen weer even open en ging verder: Heel goed!... Op een dag was ik in een winkel, bracht ik kisten. Zie ik daar een vrouw! Vroeger, een hele tijd geleden, hadden ze me een vrouw gegeven maar dat werd geen succes. Had God niet gegeven... Hoorde ik dat er een vrouw was gekomen uit Babel die wilde trouwen. Oké, ik naar Gibeat Saul, zie ik daar die vrouw uit de winkel. Een geschenk uit de hemel! Maar ik had geen geld, wat moet je dan!

Vlug vlug haalde ik zes pond van de bank, daar deed ik zaken mee. Beetje geluk, beetje pech, toch weer een beetje geluk. Met Nieuwjaar* had ik al vijf pond verdiend, tingelingeling, en toen getrouwd. God zij geprezen. Neem toch een vrouw. Beetje geluk, beetje pech, beetje geluk, heb je toch een vrouw!

Hij klopte met zijn kapotte sandalen tegen de buik van de ezel en zijn gezicht straalde breed en rood als een koperen ketel.

- Een man kan niet zonder vrouw! Hij keek achterom van zijn ezel en zei het alsof daarmee het laatste woord was gesproken. Geen berg zonder top en geen buik zonder navel en een man kan niet zonder een vrouw.

- En hoeveel vrouwen heb je? vroeg Menasjke terwijl hij hem van opzij aankeek. - Twee? drie?

- Twee, ik heb er twee! Hij spreidde beide handen ten hemel als om te zeggen: Kom zelf maar kijken, ik heb er echt maar twee.

- En kunnen ze met elkaar overweg?

- Ach! De ene berg kijkt naar de andere berg, en een diep dal ertussenin! De man toonde hem twee rijen blinkend witte tanden. Als er in huis een jonge vrouw is, doet de oude niets dan gr.. gr..

- En waarmee verdien je de kost? Ben je kruier of zo?

- Jawel meneer!

- Hij schoof op zijn plek heen en weer tot hij lekker zat en vertelde over zijn zaken. In het begin, zei hij, was hij een gewone kruier maar nu was hij een kruier met een eigen ezel. Deze ezel waar hij nu op zat, dat was al zijn achtste, ze zouden hem voortaan niet meer voor

- הרבה טוב, ברוך שם! - פקח את עיניו לשעה קלה וחזר ואמר. - הרבה טוב... אחד יום הייתי בחנות, הבאתי ארגזים. ראיתי יש שם אחת אשו... תחילה, קודם-קודם, נתנו לי אשו ולא הָוֹת הצלחה. השם לא נתן... שמעתי יש אשו באה מִבְּכָל רוצה להתחתן. הולך לי נִיחָא-נִיחָא לגבעת-שׂאול - וזו האשו מן החנות... מן השמים! לא היה לי כסף - מה תעשה!

הָכָא-הכא, לקחתי בִּפְנֵי שישה לירות ועשיתי קניין. יש, לא יש, יש. במוֹחָרם* עשיתי חמישה לירות גם - טִינְגֵל טינגל, והתחתנתי. ברוך השם! קח לך אשו. כל יש, לא יש, יש גו אשו.

טפח על בטנו של החמור בשני סנדליו שנפרמו, ופניו נתרחו והבהיקו כקדירה של נחושת.

- לא יכול איש בלי אשו! - נרתע לאחורי החמור ואמר לשון של וְדָאי שאין אחריה כלום. - לא יש הר בלי ראש ולא בטן בלי טבור, לא יכול איש בלי אשו!

- וכמה נשים יש לך? - עיקם לו מִנְשָׁקָה בְּזַפְרוֹזוֹנֵי בעינו. - שתיים, שלוש?

- שתיים, יש שתיים, - שטח כפות-ידיו כלפי מעלה, כאומר: בוא וראֵה, אין לי אלא שתיים.

- ויש שלום ביניהן?

- הֵי! הר אל הר מביט ובקעה ביניהם, - הראה לו מלוא פיו שיניים לבנות. אם יש בבית ילדה, הזקנה טָרָר, טרר...

- ובמה אתה מרוויח? סִבָּל אתה או מה?

- כן, אדון!

מתוך שנתבסס יפה במקום ישיבתו, פתח ואמר לו עניינו. בתחילה, אמר, היה הוא סבל כל כך ועכשיו סבל בעל-חמור! זה החמור שמתחתיו כבר הוא שמיני לו ומכאן ואילך שוב לא

de gek houden. Hij was intussen al een ware expert op het gebied van ezels. Een oude “ezeldokter” met veel ervaring! Want met een kwaai ezel en een kwaai vrouw heeft de oude dag je al vroeg te pakken. Maar een goeie ezel en een goeie vrouw, beter kun je niet hebben. En God zij geprezen, hij verdiende zijn boterham. God zal zich ontfermen. Soms een daalder op een dag, soms twee daalders en soms nog geen stuiver. Komt allemaal voor!

Toen het goed was, vroeger... - hij maakte een handgebaar naar achter en vervolgde: verdiende ik wel eens vier daalders. Ja, vader en moeder kunnen het niet voor je doen, dat moet je zelf doen.

Hij stak zijn hand in de tenen mand voor hem en haalde er een paar groezelige eieren uit.

- Neem wat eitjes, zei hij, en stak ze hem toe. Pak aan, meneer, ze zijn net zo vers als uit de winkel*. Menasjke Bezprozvani wilde ze niet aannemen.

- Heb jij een kippenhok? vroeg hij, en zijn boze stemming werd wat minder.

- God zij geprezen! Ik heb zeven kippetjes, antwoordde de man met trots in zijn stem. Allemaal maken ze eitjes, elke dag een eitje, iedere dag een eitje. Pak aan, meneer, asjeblijf, net zo vers als uit de winkel. Goeie kippetjes, God zij geprezen.

Als hij geld genoeg had, ging hij verder, dan zou hij die eitjes zelf wel opeten die zijn kippetjes “maakten”. Zo lekker zijn die eitjes! Maar zijn kleine meid lag ziek in het Hadassa en hij had geen rooie duit. Gisteren had hij haar voor een halve stuiver bananen gebracht en die had ze opgegeten.

- Ze eet alweer, zei hij, als kwam hij met een belangrijk bericht, en zijn gezicht straalde. Ze eet alweer, geweldig toch!

Terwijl de man de eieren terugdeed in de mand, keek Menasjke Bezprozvani naar hem van opzij en zag aan zijn vingers twee koperen ringen met kleurige stenen erop. Hij vroeg:

ירמו אותו. כבר הוא מבין גדול בחמורים, "רופא חמורים" זקן ובקי! מפני חמור רע ואשה רעה, אמר, זיקנה קופצת על האדם, ואילו חמור טוב ואשה טובה אין טוב מהם בעולם. וברוך השם, מרוויח את לחמו. ירחם השם! פעמים שִׁילִינֵג ליום, פעמים שני שילינגים, ויש אף לא אחד גרוש. יש ויש. כולו יש!

- מתי היה טוב, קודם-קודם... - הפליג ידו כלפי עורפו ואמר, - הרווחתי ארבעה שילינגים גם! אבא ואמא לא יעשו לך מה שתעשה ירך. נתן ידו לתוך סל הלולבים שלפניו והוציא מתוכו ביצים מלוכלכות אחדות. - קח את הביצים... - הושיט לו ואמר. - קח, אדון... טריות כ"משביר"!

מנשקה בְּזִפְרוּזוֹנִי לא ביקש לקחת. - יש לך לול? - שאל מתוך שדעתו נחה עליו. - ברוך השם! יש לי שבעה תרנגולות! - אמר בזחיות דעת. - כולם עושים ביצים, בִּיץ ליום, בִּיץ ליום... קח, אדון! בבקשה, כ"משביר"... תרנגולות טובות, ברוך השם! אילמלא, אמר, כסף שצריך לו היה הוא עצמו אוכל את הביצים ש"עשו" לו תרנגולותיו, כל-כך טובות הן הביצים האלו! אלא שבתו הקטנה מוטלת חולה ב"הדסה" והפרוטה אין מצויה. אתמול הביא לה בְּנָנוֹת בחצי גרוש ואכלה. - כבר אוכלת! - אמר כמִין בשורה גדולה ופניו האירו. - כבר אוכלת, חִיְתִי בְּה!*

עד שהחזיר את הביצים לתוך הסל הציץ מנשקה בְּזִפְרוּזוֹנִי וראה על אצבעותיו שתי טבעות של נחושת ואבני-צבעונים קבועות בראשן. אמר לו:

- Wat zijn dat voor ringen?

De man kneep zijn hand dicht, keek ernaar van een afstandje en zei verbaasd:

- Deze? Dat zijn gewoon ringen. Heb jij die niet?

- Heb ik niet.

- Datte, zei hij, in zijn baard lachend - ik zal jou een verhaal vertellen, vertellen ze bij ons in Babel. Waar gebeurd, niet waar gebeurd, wie weet.

Hij begon een verhaal over een man die verliefd was op een schoonheid van een vrouw. Op een keer moest hij ver op reis. Zei hij tegen die schoonheid: Dame! Aangezien ik zielsveel van je houd, vraag ik je, geef me asjeblijft je ring mee, en iedere keer als ik die ring aan mijn vinger zie, dan zal ik aan je denken en naar je verlangen. Maar die schoonheid was een slimme tante. Ze wilde haar ring niet meegeven en zei tegen hem: Doen we niet zo, maar iedere keer als jij naar je vinger kijkt en mijn ring niet aan je vinger ziet, dan zul jij eraan denken dat ik hem niet heb meegegeven en dan zul je naar mij verlangen.

Toen het verhaal uit was, barstte hij in lachen uit.

- Ha-ha-ha! Hij wierp zijn hoofd achterover en vulde de wijde omgeving met zijn schaterende lach. - En met jou is het net zo, ha-ha-ha!

Door die schaterlach en door het verhaaltje dat de man hem had verteld, smolt de boze bui van Menasjke Bezprozvani verder weg. Zonder dat hij het wilde gingen zijn gedachten naar zijn vriendin, naar de goede kanten die ze had, naar de teleurstellingen die ze hem had gebracht en die hele affaire.

De ezel stapte traag en bedachtzaam voort en de kruier op de ezel schommelde op en neer, met zijn roestbruine kop, zijn baard in twee plukken gespleten door zijn voldane lach en opgeruimde stemming, alsof de hele wereld er wat hem betreft prima mee door kon.

Menasjke Bezprozvani keek naar hem, hoe hij op zijn ezel zat, tussen zijn houten bakken en zijn touwen en zijn hele ijzerhandel, als

- מה הן אלו?

קפץ את ידו וַעֲשֶׂאָה כמלוא קשר גדול* ונסתכל בה מתוך תמיהה.

- זה?... טבעות. ולך לא יש?

- לא יש.

- זהו, - חייך לתוך זקנו ואמר, - אגיד לך דיבור אחד, מספרים אצלנו בבבל: אִיתָוּהָ, לִיתָוּהָ...

התחיל מספר לו ואומר מעשה באדם אחד שאהב אשה יפת-תואר. פעם נזדמן לילך בדרך רחוקה. אמר לה לְהֵיָא יפת-תואר: גברת! בשביל שאני אוהב לך הרבה, תתני לי את טבעתך, וכל זמן שאני רואה אותה על אצבעי אני זוכרך ומתגעגע עֲלֶיךָ. ואותה יפת-תואר שפיקחת היתה, לא ביקשה ליתן לו את טבעתה, אלא אמרה לו: לא כך אלא בכל פעם שאתה מסתכל אצבעך ורואה אין טבעתי עליה אתה זוכר אותי שלא נתתיה לך ומתגעגע עלי.

כך אמר ופרץ בצחוק.

- חה-חה-חה... הפשיל ראשו כלפי עורפו ומילא את כל הרחוק צחוק קולני. - וכך גם אתה, חה-חה-חה...

מן הצחוק הזה שצחק ומן המשל שמשל עליו חלשה דעתו של מַנְשָׁקָה בְּזַפְרוֹזוֹנִי. שלא ברצונו נתכוון לבו בְּחִבְרָה שלו. במידות שבידה ותעתועים שלה וכל אותה פרשה כולה.

היה החמור מהלך בעצלות ובכבדות, והיה אותו סבל מיטלטל על גביו ויושב, פניו משותכים כנחושת, זקנו פרוץ בשחוק של הנאה ודעתו יפה, משל כאילו כל העולם כולו כדאי הוא לו.

מַנְשָׁקָה בְּזַפְרוֹזוֹנִי נסתכל בו היאך הוא יושב על-גבי החמור בין כלי-עציו וחבליו ומתכותיו, כמיזן אדם כפול

was hij twee, drie keer zo groot, met zoveel jeugd in hem, en de Heilige, geloofd zij Hij, was met hem, was deel van zijn leven, samen met zijn kinderen en zijn vrouwen, zijn kippetjes en zijn ezel.

Langzaam liep hij met hem op en bedacht hoe het bij hem thuis zou zijn. Hij stelde het zich heel precies voor, hoe hij tegen de avond voor de deur van zijn huis zat, in zijn tuintje, op de rand van de waterput met stenen rand, de kinderen, een hele hoop kinderen door elkaar die van alle kanten aan hem hingen en drukte maakten, en de vrouwen die bij het vuur bezig waren met de bereiding van het avondeten en die met elkaar kibbelden over hem, allebei zo zwaar als twee volle bloemperken, en hij tussen hen in die vrede stichtte, naar de een een lieve knipoog gaf en de ander nog liever aankeek, en elke blik van hem was als vijf malse regenbuien op droge grond. In een hoek lag zijn vader, onder een stapel oude lappen, oud en der dagen zat, de dood nabij. Het open vuur knetterde vrolijk, de ketel kookte en een van de vrouwen begon een lied te zingen naar de sterren, een aangename stem vol trillers en lange uithalen.

- Hoe ben je hier zo terechtgekomen? onderbrak Menasjke zijn gemijmer.

- Met de hulp van God!

En het duurde niet lang of hij vertelde het verhaal van al zijn omzwervingen. Hij was zogezegd een Koerdische jood. Op een dag had hij gehoord dat er een joods regiment was in Erets Israël, strijders uit joodse families. Had hij bij zichzelf gezegd: ik wil strijder worden in het joodse regiment. Babel is heerlijk, maar Erets Israël is nog veel heerlijker. Was hij naar Mosoel gegaan. Van Mosoel naar Bagdad. Van Bagdad naar Basra. Meteen in Basra was hij "huisknecht" geworden bij een joodse man die een "kledingzaak" had, een hele rijke man, God had hem rijk gezegend. Hij was "huisknecht", deed al het werk, echt alle werk, maakte brood, maakte eten klaar, alles, alles. Want een man is voor dat werk beter geschikt dan een vrouw, veel beter geschikt. En van Basra was hij toen naar Bombay gegaan, want de weg naar Damascus die was indertijd afgesloten vanwege de Turkse oorlog. Hij was twee maanden in Bombay gebleven en iedere dag, iedere dag had hij

ומכופל, וילדות בו, והקדוש-ברוך-הוא עמו, מעורב בביתו, בין בניו ונשיו, תרנגולותיו וחמורו.

לאטו הפסיע והלך ושיער בו היאך הוא בביתו. הנה, הירהר לו מפורש מן הסתום, יושב לעת ערב לפתח הבית, בתוך החצר, על-גבי בור-המים המרוצף אבנים. התינוקות, ערימה מעורבבת של תינוקות, נתלים עליו מכל הצדדים ורועשים. הנשים עסוקות לפני המדורה, מבשלות ארוחת-הערב ורבות בשבילו ביניהן. שתיהן כבודות הן כשתי ערוגות גדולות מלאות פרחים, והוא מכניס שלום ביניהן: נותן בזו עין של חיבה ובזו ביותר, וכל מבט שלו כחמישה גשמים לקרקע. בזווית מוטל אביו תחת תלולית של סמרטוטים, זקן וימיו קרובים למות. המדורה דולקת בעליצות, הקדירה רותחת ואחת מן הנשים תולה קולה בשיר כנגד הכוכבים, מסלסלת ומעדנת וממשיכה...

– איך נתגלגלה לכאן? – הפסיק מהרהוריו ושאל.

– בעזרת השם!

ולא באו רגעים קלים עד שסח לו את כל גלגוליו כולם. כך וכך קורדי הוא. אחד יום שמע יש גדוד בארץ-ישראל, אנשי-מלחמה מבני-ישראל. אמר: רוצה להיות איש-מלחמה עברי. בָּבֶל מתוקה, ארץ-ישראל מתוקה ממנה. הלך למוצל*, ממוצל לבגדאד, מבגדאד לבְּצָרָה. וכבר בבְּצָרָה נעשה "עבד" אצל יהודי אחד שיש לו "חנות ללבוש" עשיר גדול, הרבה ברכה יש לו, ברוך השם. היה "עבד", עשה כל מלאכה, כל כל מלאכה. עשה לחם, עשה מאכלים, כל כל... מפני שאיש כשר למלאכה מאשו, כשר יותר... ואז מבצרה הלך לבומביי, שהדרך לדמשק היתה קודם-קודם סגורה בשביל המלחמה של הטורקי. ישב בבומביי שני חודשים, וכל יום, כל יום מטייל

gewandeld in de tuin van Sinjor Sason, wat gegeten, wat gedronken en rondgewandeld... maar uiteindelijk was hij naar Erets Israel vertrokken*. Haifa, kende hij dat?... Het handelscentrum dat was er toen nog niet in Haifa. De jongens hadden toen tegen hem gezegd, daar in Haifa: blijf toch bij ons, Rachamiem. Maar dat wilde hij niet... Op naar Jeruzalem, naar het joodse regiment. Kwam hij in Jeruzalem, was het regiment er niet meer.

- Was er niet meer! zei hij op lage, sombere toon en sloeg van spijt zijn handen teen elkaar.

Even bleef hij stil en schommelde voort op zijn zadel. Zijn blik viel onbedoeld op Menasjke Bezprozvani en ineens veranderde zijn gezicht, alsof hem op dat moment iets heel vreemds opviel.

- Waarom ben jij zo treurig? vroeg hij. Toen Menasjke Bezprozvani geen antwoord gaf, wreef hij een paar keer over zijn nek.

- Ik ben al laat, zei hij, en keek omhoog.

Hij zette zich in beweging, gaf zijn ezel een tik met de hakken en trok aan de teugels die hij in zijn hand had. De ezel schudde zijn kop heen en weer en zette het op een draf.

- Neem een vrouw! God zal zich ontfermen... riep hij achterom.

De ezel wisselde van gang en zette ijverig zijn afgemeten pasjes, terwijl hij met zijn kleine hoeven over het wegdek tikte. Menasjke Bezprozvani bleef alleen achter. Zijn loop was traag, zijn hart was moe. Allerlei gedachten woelden door zijn hoofd, warrig, in stukken en brokken, dingen die niets met elkaar te maken hadden, flarden uit zijn kinderjaren, zaken van zijn vriendin waar ze in verwickeld was, en al die dingen en al die waanzin bij elkaar. Hij dacht terug aan die dagen in Tiberias, Migdal, Tel-Josef en Kefar-Gileadi, en een wijsje dat hij nog niet helemaal thuis kon brengen, sloop zijn geest binnen en bleef daar dreinen, dan weer wat helderder, dan weer vaag, en hij kon het niet te pakken krijgen.

בגן של סניור ששון, אוכל, שותה, מטייל... עד שסוף הלך לארץ-ישראל. חיפה יודע הוא?... עדיין אז בחיפה המרכז המסחרי לא היה! אמרו לו שם הבחורים, בחיפה: הישאר אצלנו, רחמים! לא רצה - לירושלים, אל הגדוד העברי! בא לירושלים והגדוד איננו...

- לא יש! - טפח שתי ידיו זו על זו ואמר במין נעימה ירודה וסורחת.

שעה קלה שתק וניטלטל על אוכפּו. תלה עיניו בהיסח-הדעת במנשקה בַּזפרוֹזוֹני ופניו נשתנו.

כאילו דבר-מה תמוה עלה לו על דעתו באותה שעה.

- מה זה אתה עצוב ככה?... - אמר.

כיוון שלא החזיר לו מנשקה בַּזפרוֹזוֹני דבר, נתחכך פעמיים-שלוש בעורפו.

- מאוחר, - הגביה ראשו כלפי מעלה.

נטל עצמו ודחק לו לחמור ומשך במושכות שבידו. החמור טרף בראשו אילך ואילך ובא מקפץ ודוהר.

- קח לך אָשׁוּ! ירחם השם... - הפך את פניו וקרא.

החמור שינה ממהלכו והתחיל מדקדק בפסיעותיו בזריזות ומטפח על-פני הכביש בטלפיו הקטנים. מנשקה בַּזפרוֹזוֹני נשאר לבדו, והיה מהלך ורגליו מתעצלות לו ונפשו יגעה. הרהורים שונים נתרגשו בלבו והלכו סירוגים, סירוסים וקיטועים, מין בשאינו מינו: סתמם של ימי-ילדותו, עסקי החברה שלו "שנסתבכה" וכל אותם העינויים והטירופים כולם. נזכר לאותם הימים של טבריה, מגדל, תל-יוסף וכפר-גלעדי, ונעימת-שיר שאין היא ברורה לו נתרפרפה בלבו והיתה טורדת בו, נגלית ונכסית, נכסית ונגלית, ואין יודע לעמוד עליה.

Tot het geluid weer klonk van de trippelende ezelhoeven over het wegdek en hem door elkaar schudde. Hij keek op en zag de kruier die was omgekeerd en hem tegemoet kwam. Hij knipperde met zijn ogen en keek hem aan alsof hij hem absoluut niet herkende. Toen hij bij hem was, hield hij de ezel stil en bleef staan.

- Meneer, meneer! Luister, zei hij met een vreemde uitdrukking op zijn gezicht, als iemand die om medelijden smeekt. - Meneer, om godswil, je moet niet treurig zijn, ik zweer het je, alles komt goed, ik zweer het! God zal zich ontfermen. Menasjke zweeg en zei niets terug.

- God zal zich ontfermen, zei hij met een glimlach vol troost. Je moet niet treurig zijn... Ik zweer het je! op mijn hoofd! op het licht van mijn ogen! alles komt goed, je zult het zien, je zult het zien, het komt allemaal goed.

- En hij ging weer van hem vandaan en was uit zijn ogen verdwenen en nog stond Menasjke daar als aan de grond genageld; zijn hart bonkte en ging tekeer, diep in hem liet zijn ziel een bijna onhoorbare toon horen, gesmoord en langgerekt, als een echo in de verte die boven de Araba leek te zweven, roerloos hangend in de ruimte, een klank zonder betekenis. Alsof er iets in hem gebeurde, alsof... alsof... - maar zonder betekenis. Alleen die glimlach van die kruier en zijn stralende gezicht, dat beeld week niet uit zijn ogen, verzoende hem met het leven en tilde zijn geest uit boven al die mistappen, al die mislukkingen, al die aanklachten en beledigingen van zijn hele leven.

Hij maakte zich los van de plek, keerde om en ging weg. Hij liep omlaag door een verlaten akker, moeilijk begaanbaar door de droge stoppels, de grote steenklompen en wat olijfbomen, oud en knoestig en verkronkeld. Onder een van de bomen schuilden een stuk of vijf, zes schapen met de koppen onder en over elkaar gedraaid en stonden daar als betoverd.

Op zijn gemak bukte hij en ging op een steen zitten. Hij richtte zijn blik weer naar de bergen van Moab, doods en verlaten in al hun blauwheid, waarvan het silhouet niet meer was te herkennen. Was het de hemel die de bergen verzwolg, was het de berg die de hemel

עד שהגיעו קול פרסות-חמור מטפחות על-פני הכביש וננער בו. זקף עיניו וראה את הסבל חוזר ובא לקראתו. מיצמץ בעיניו והביט בו כמי שלא הכירו מעולם. כיוון שהגיע אצלו, עיכב את חמורו ועמד.

- אדון! אדון!" שמע... - אמר לו בפנים משונות, כאילו ביקש רחמים לפניו.

- אדון!... חִיְתִי בְּךָ! אל תהא עצוב... בחיי ... יהא טוב. בחיי! ירחם השם...

מנשקה שתק ולא אמר לו כלום.

- ירחם השם... - חזר ואמר לו בבת-צחוק של פיוס. - אל תהא עצוב... בחיי! על ראשי ועל עיני... יהא טוב! תראה, תראה. יהא טוב.

וכבר נפטר זה ממנו ונעלם מעיניו ועדיין היה מנשקה עומד כאילו הארץ אֶחְזָתוּ, לבו נפעם ורוגש ונפשו הומה בקרבו בהברה חרישית, ארוכה ומעומעמת, כהד רחוק זה שנתלה בתוך חללה של ערבה ותלוי ועומד. ולא משמע לו. כאילו אירע בו דבר, כאילו... כאילו... - ולא משמע לו. רק בת-צחוקו של אותו סבל ופניו שקרנו לא זזו מנגד עיניו ופייסו אותו והגביהו את נפשו על כל הקלקלות ועל כל התקלות, על כל הקטיגוריה ועלבונם של חייו כולם.

עקר רגליו ונפנה והלך לו. ירד לתוך שדה שוממת המשובשת בקוצים יבשים, באבנים תושבות ועצי-זית מועטים, זקנים ומעוותים. תחת אחד מן העצים הפכו חמש-שש כבשים את ראשיהן אלו תחת אלו ועמדו כמכושפות.

לאטו כפף וישב על-גבי אבן. תלה עיניו בהרי-מואב ששממו בתכלתם ואין רישומם ניכר, ספק הם נבלעו בשמים

verzwolg? Maar voor zijn ogen bleef de gestalte van de kruier met zijn glimlach, en week niet voor hem vandaan. Hij slaakte een diepe zucht. En terwijl in zijn binnenste die toon bleef zingen, gaf hij zich over, begon te trillen en tranen spongen in zijn ogen. Vanuit zijn herinnering klonk onverhoeds dat wijsje dat eerst nog voor hem verborgen was gebleven. Zonder dat hij het wilde begon hij zachtjes voor zich uit dat rijmpje mee te neuriën dat de kinderen zongen in Kefar-Gileadi, toentertijd in de dagen van honger en nood:

In Kefar-Gileadi,
in de bovenste tuin
bij het kanaal, in de grote ton
daar zit geen druppel water...

ספק השמים נבלעו בהם. אולם לנגד עיניו עמדה דמות-צורתו של הסבל ובת-צחוקו ולא זזה ממנו. משך ונאנח, ומתוך שנפשו הומה ולבו נכנע ומחלחל בדמעות, נזכרה לו בהיסח-הדעת אותה נעימה שנתעלמה בתחילה ממנו. שלא מדעתו פתח ונהם לעצמו בחשאי חרוזים שמזמרים היו התינוקות בכפר-גלעדי, אז בימי המצוקה והרעב:

בכפר-גלעדי, בחצר העליונה,
על-יד התעלה, בחבית הגדולה
אין אף טיפת מים...

Aantekeningen (per pagina)

1. מְרִירוֹת קָשָׁה בְּמִצּוֹי כָּל חַיּוֹ - een felle bitterheid, het sap als het ware van zijn hele leven tot nu toe.... מִצּוֹי heeft een wat minder sterke betekenis in מִצּוֹי-חֶשְׁבוֹן eindsaldo en מִצּוֹי-הַיּוֹם het eind van de dag.

וְאַרְגָּה אֶת הַיְשׁוּב מִפְּרוּשׁוֹ - weefde de bewoonde wereld los van zijn betekenis? Het verblindende licht heeft een vervreemdende werking.

2. לֵילֶךְ in plaats van לֵלַכְתָּ; infinitiefvorm uit het rabbijns Hebreeuws, zoals ook לֵיתֵן voor לֵתַת.

אֲשׁוּ i.p.v. אֲשָׁה: zie over het accent van Rachamiam de inleiding.

3. Nieuwjaar: מוֹחָרָם is de eerste maand van het jaar volgens de islamitische tijdrekening die in die tijd gebruikelijk was.

4. חֵיתִי בָּהּ en op blz. 8 חֵיתִי בָּךְ lijkt een leenvertaling uit het Jiddisj, vgl. de zegenwens “a lebn af dayn kop”. We hebben het vertaald als een versterking.

מִשְׁבִּיר “de graanhandelaar”, naam van een winkelketen.

5. כְּמֵלֹא קֶשֶׁר גּוֹדֵל de afstand van het duimgewricht tot de punt van de duimnagel. Een centimeter of drie?

6. מוֹסוּל modern Hebreeuws מוֹצֵל.

7. Erets Israël: van oudsher (lang vóór de stichting van de staat Israël in 1948) de joodse benaming van het Heilige Land (Palestina).

